

BIZKAIKO EUSKEREAA

ALPER/ALFER

Erriak erabilten dauan izkuntza ez da beti bardiña izaten: Zan'ak era batera, umeak beste era batera, itxas-aldean batera eta lur-barruan bestera. Er'irik erri eta sarritan etxerik etxe euskereak aldakuntzak daukaz.

Abdea bera be aldatu egiten da. Gure aitita-amamak ez ekien "f" izkia agozkatzen, ez eben esaten "afaldu" edo "Fika". "apaldu" eta "Pike" baiño. Gaur batzuk "alfer" esaten dabe baiña gure artean gazteak be "alper" esaten dabe. Antzera esan bear "Nafarroa"/"Naparroa" eta beste itz askori buruz.

Zelan idatzi. orduan, "afaldu" ala "apaldu"? Nik "apaldu" idatziko neuke eta beste itzetan be "t" ori kentzera jo. Erriaren jokerea kontuan artuta: "Ipar-aizea" eta ez "ifar-aizea", "alperra" eta ez "alferra", "Naparroa" eta ez "Nafan-oa".

ZITUAN/EBAZAN

Euskerearen aurrerabidea aztertu ezker, itaun au jatorku beingoan: Gure izkuntza euskalkietatik baturantza doa ala asierako euskera bakarretik (protovasco) euskalkietara?

Erantzuna ez da erreza eta ez bai edo ez esanda amaitzekoa. Bear ba'da asieran bat zan eta gero banatzen joan da, baiña orain albiste-bideak ain lan aundia egiten dabelako eta euskerea ikastoletan erabilten asi garalako, barriro bat izatera goazela dirudi.

Errian beti izan dira baturantza jo dabenak: Parrokietako izlariak, bertsolariak eta batez be mugan dagozen erriak: Elorriro edo Ondarroan Bizkaiko ta Gipuzkoako izenak, adizkiak, atzizkiak... geiago nastaten dira Bizkai-barruan baiño.

Gipuzkoatik etorriak doguz "ditu" eta "zituan" adizkiak. Eta bizkairik geienara sartu dira, Mungialdean, esaterako, "ekarritxuz" entzuten da eta ori "ekarri dituz" da jatorriz.

Aditza artu bai, baiña lar ondo ulertu barik. Gipuzkoan "ditu" askorena da egokizun zuzenez: "Gizon bi ikusi ditu (dauz)", baiña Bizkaian askoren atzizkia azkenean doan lez "dituz" esaten dogu eta ori okerra da. askoren adizki bi ez diralako bear. Bardin "gizon bi ikusi zituan/ebazan" eta ez "gizon bi ikusi zituzan".

Or ikusten da besteen euskalkiak artzeak badauzala arriskuak erri-maillan, naizta gramatikarien artean gauzak ondo bereiztu.

EGI/EGIA

Guztiok dakigu latiñak euskeran, adstrakto lez, ikutu aundiak egin ebazala eta oneitariko bat mugatzaillea da: "Gizon-a"" "Gizon bat". Baiña ikutu au erromantzerako eta latinkumeen izkuntzakaz batera egin eban. Gazteleraz "el, la eta lo" mugatzailleak latiñeko "ille, illa, illud"etik artuak dira eta euskereak olako mugatzaillerik ez eukan lez, antzekoak artu ebazan egokituta: "Gizon-a, -ak, -ek, -ik, -ok" Gizon "bat" eta "batzuk". Eta gaiñera mugatubakoak: "lau gizon etorri dira", lau "gizon-ek egin dabe" eta partitiboa: "Gizonik audiena", "eskerrik asko".

Baiña mugatzaille oneik ez dira erabilten gazteleran lez. Esaterako, gazteleraz "El hombre es bueno" esaten da, baiña euskeraz "gizona ona da" "el hombre es el bueno".

Eta sarritan "-a" ori ez da jakiten mugatzaillea ala berberena dan, esaterako "Donosti" ala "Donostia"?

Ba-dago beste joko bat euskeran zalantza dakarrena: "azpikeri aundia da ori" ala "azpikeria aundia da ori"?

Nire ustez izenlagunak daroan "-a" ori bientzat da eta baten ipintea da naikoa: "Azpikeri aundia". Sarritan agertzen da joko au eta beti orretara erabiliko neuke nik, gaur osterako sartu jaku en'iak esaten ez dauan joko au: "azpikeria aundia ikusi dogu or". Nik ez dot orrelan erabiliko. Dana dala kristiñau ikasbidean "egiazko" dator el egizko.

Iñoz -a ori berberena izan da be, euskereak kendu egiten dau eta jokabide zabala dan lez, neuk be orretara erabiliko dot. Ona emen adibidea joko au argitzeko: "Miseri aundia agertzen da" eta ez "Miseria aundia agertzen da".

MENOS GRANDE

Begiratu daiguzan izen-lagunaren maillak. Iru dira: Izen-laguna bera (positiboa), eta alderagillea edo konparatiboa, eta au bardintasunezkoa, geiagotzkoa eta gitxiagotzkoa. Geiengoa (superlatiboa) eta au besteakazkoa (relatiboa) eta guztizkoa (absolutoa).

Izen-laguna bera: onek ez dauka goraberarik.

Alderagillea edo konparatiboa: Onek iru arlo daukaz: bardintasuna, geiagotasuna ta gitxiagotasuna.

Bardintasuna adieraztea ez da erreza euskeran: "Juan es tan alto como Pedro". Zeozelan esan bear: "Jon Keparen bestean da aundia". Adiña be bai.

Geiagotzkoa erreza esaten da: "Juan es más alto que Pedro", euskeraz "Jon Kepa baiño aundiagoa da". "-ago" da ba atzizkia.

¿Eta gitxiagotzkoa? Au euskeraz ezin daiteke esan eze-lan be: "Juan es menos alto que Pedro". Au ez dauka euskereak.

Goazen guztizko edo superlatibora. Au izan leiteke besteakazkoa (relatihoa) eta guztizkoa edo absolutoa.

Besteakazkoa: "Juan es el más alto de los hombres". Onek geienetan joko partitiboa artzen dau: "Jon gizonik aundiena da" eta "-ena" atzizkia daroa.

Gustizkoa: "Juan es altísimo". Au adierazteko era bat baiño geiago dauka eskereak. Lenengoa, izen-laguna bitan esanda: "Jon aundi-aundia da". Obeto jöten dau ezetzean: "Jon ez da aundi-aundia". Beste era bat aurrean "oso" edo "gustiz" ipiñita: "Jon gustiz aundia da" edo "Jon oso aundia da".

Aspaldion sarritan entzuten da "muy bien" esateko "oso ondo", baiña obeto artzen dau euskereak "ederto" esatea. Gerkeraz be "kalos" eta "agazos" batera doaz eta "kalokagazos" esaten da. Euskeraz be "oso ondo" baiño obeto dator "ederto".

Olazar'tar Martin'ek